

Petr VOREL

**Jáchymovský mincmistr Mikuláš (Klaus) Kraus
a jeho působení v obchodě s českým stříbrem v letech 1530-1535**

Na počátku druhé dekády 16. století se na středoevropském trhu s drahými kovy velmi rychle prosadil export stříbra, plynoucí z území českého státu. Byl výjimečný nejen svými mimořádným rozsahem, neboť celých deset let na hlavním trhu se stříbrem v saském Lipsku převyšoval dodavatelské možnosti dosavadních hlavních krušnohorských i alpských producentů hutního stříbra, ale také skutečností, že české stříbro bylo na trh dodáváno v podobě mincí, které nevydával panovník, nýbrž šlechtický rod – západočeští Šlikové z Holíče a Pasounu. Rychlé uvedení záplavy nově vytěženého drahého kovu na trh bylo možné díky právnímu zajištění ražby nových mincí, jehož dosáhli Šlikové vhodným diplomatickým postupem na českém zemském sněmu roku 1520. Bez něho by zůstával vývoz hutního stříbra v podobě slitků činností, která se přičila platným zemským zákonům.¹

V počátcích přípravy systematické exploatace bohatých stříbrných jáchymovských rud se sice pokoušeli do této podnikatelsky atraktivní aktivity vstoupit jihoněmecké bankovní domy z Augsburgu a Norimberka, nicméně hlavní roli v těžbě rud, jejich hutním zpracování, ražbě mincí a jejich následné distribuci na trh, sehrál kapitál i technický personál ze sousedního Saska. Ze starší důlní oblasti na saské straně Krušných hor pocházeli horníci, hutní specialisté i úředníci, kteří organizovali jak samotnou těžbu, tak výrobu mincí a obchod se stříbrem. Na krušnohorském stříbře bohatli vlastníci pozemků, na kterých se doly nacházely, tedy z větší části rod Šliků, přesněji řečeno mužští potomci Matyáše Šlika z Holíče [†1487], kteří byli společnými vlastníky důlních práv. Jejich podíl, který pobírali z titulu zástavních pozemkových vlastníků i za svou roli v právním ujištění celého obchodu z české strany, jistě nebyl malý. Lze se však oprávněně domnívat, že největší část zisku z celého jáchymovského podnikání plynul ve dvacátých letech

¹ Souhrnně presentoval problematiku jáchymovského mincování na základě svého dlouholetého studia nejnověji Lubomír NEMEŠKAL, *Počátek ražby českého tolaru a konec ražby pražského groše (1469-1561) – Peněžně-historická studie*, Praha 1997. Též viz Petr VOREL, *Od českého tolaru ke světovému dolaru (zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16. - 20. století)*, Praha 2003, s. 33-68.

16. století do Saska, do rukou investorů důlního podnikání (kverků) a do rukou obchodníků se stříbrem. Z výnosného důlního podnikání na saské straně Krušných hor a z obchodu se stříbrem plynuly hlavní zdroje příjmů saské knížecí komory, proto je vcelku logické, že saský kurfiřt držel ochrannou ruku i nad investicemi saských těžařů a obchodníků v českém Krušnohoří. Za vlády Ludvíka Jagellonského to nebyl velký problém; stačilo na celém obchodu finančně zainteresovat několik vlivných českých politiků. Česká královská komora, tedy z tehdejšího chápání finančních úrovní český státní rozpočet, nezískávala z krušnohorského nerostného bohatství nic, i když tradičně dle zemských zákonů výlučně králi patřilo nerostné bohatství země.

Tato situace se zcela zásadně změnila po volbě arciknížete Ferdinanda Habsburského českým králem na podzim 1526. Jedním z prvních opatření, které po svém nástupu provedl, bylo zestátnění jáchymovské mincovny a tamního obchodu se stříbrem. Vzhledem k mimořádné citlivosti, jakou představovala spleť obchodních, osobních a rodinných vztahů, ovinutých okolo jáchymovského podnikání v ražbě mincí, podařilo se králi Ferdinandovi prosadit jeho záměr velmi brzy. Již v roce 1528 český zemský sněm změnil názor a výrobu mincí v režii Šliků prohlásil za aktivitu, která škodí zájmům země. Král Ferdinand sice ponechal Šlikům a těžební práva (ta byla podstatně omezena až obecným nařízením z roku 1534) a dočasně i peněžní rentu, vypočítávanou z množství monetarizovaného stříbra, která dle znění starších smluv plynula z Jáchymova i jiným českým pánům. Hlavní příjem z celého podnikání, spočívající ve výrazném rozdílu mezi nízkými výrobními náklady a vysokou platební silou stříbrných mincí, však získal pod svou kontrolu již koncem roku 1528 král Ferdinand.²

Přestože politické rozhodnutí v této záležitosti padlo již roku 1528, konkrétní personální opatření z něho vyplývající musela ještě nějaký čas počkat. Od roku 1529 se sice v Jáchymově pravidelně razily tolarové mince již jen jménem českého krále, ale dřívější úřednický personál, velmi pevně spjatý se saskými obchodními kruhy, zůstal ve svých funkcích. Klíčovou roli sehrával jáchymovský mincmistr Oldřich Gebhart, který stál v čele mincovny celé šlikovské období v průběhu dvacátých let 16. století, a který zároveň zastával funkci mincmistra v panovnícké mincovně v nedalekém saském Lipsku.³ Tato „personální unie“ dvou významných mincoven v různých zemích představovala v celoevropských poměrech výraznou anomálii a je významným dokladem přímé vazby jáchymovského podnikání v těžbě a zpracování stříbra na saský panovnícký dvůr, ke kterému ostatně měli Šlikové z důvodů mocensko-politických i jazykových tradičně blíž, než ke dvoru pražskému.

² Širší mocensko-politické souvislosti této causy viz Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české, svazek VII. 1526-1618*, Praha 2005, s. 134-148. Nejnověji též TÝŽ, *Monetary Circulation in Central Europe at the Beginning of the Early Modern Age – Attempts to Establish a Shared Currency as an Aspect of the Political Culture of the 16th Century (1524-1573)*, Pardubice 2006, s. 47-56.

³ W. HAUPT, *Sächsische Münzkunde I*, Berlin 1974, s. 101-103.

Zvláštní instrukcí z 30. listopadu 1528 král sice formálně potvrdil Gebharta v jáchymovské mincovně ve funkci mincmistra, ale z hlediska logiky celé situace si museli být oba vědomi, že se jedná jen o dočasné opatření. V nastávajícím roce 1529 čekaly krále Ferdinanda jiné starosti, zajišťoval především zoufalou obranu Vídně před očekávaným a nakonec se štěstím i s českou vojenskou pomocí odraženým tureckým útokem. Jedním z prvních opatření, která král hned po odvrácení turecké hrozby provedl, bylo právě nahrazení mincmistra Gebharta novým hlavním úředníkem, který měl v Jáchymově zajišťovat panovnické zájmy.

Tímto mužem se stal Mikuláš Kraus, jinak Klaus Kraus, neboť v německy psaných pramenech je jeho křestní jméno uváděno ve zkrácené hovorové podobě (Nikolaus = Klaus). V dosavadní literatuře vyvolávaly nejasnosti právě okolnosti výměny obou úředníků a přesnější časová návaznost jejich funkcí.⁴ Gebhartova přítomnost v Jáchymově byla doložena ještě koncem roku 1529, s letopočtem 1530 se razily také tolary, nesoucí Gebhartovu mincmistrovskou značku; od roku 1531 však již Gebhart působil trvale jako mincmistr v saském Lipsku. K osobě Mikuláše Krause byla dosud známa jako nejstarší pramen, dokládající jeho působení v Jáchymově, královská instrukce z 10. května 1531. Na základě kombinace těchto pramenů starší autoři předpokládali, že v jáchymovské mincovně existovalo relativně dlouhé období (nejméně několikaměsíční v průběhu první poloviny roku 1531) určitého výrobního provizoria, kdy funkce mincmistra nebyla obsazena, a kdy měl ražbu mincí na starosti jáchymovský vardajn Petr Thunkler. Z této úvahy potom vycházely obsáhlé diskuse, týkající se přiřčení mincmistrovských značek na jáchymovských tolarech z počátku třicátých let 16. století konkrétním osobám, neboť Mikuláše Krause považovali starší autoři za hlavní zodpovědnou osobu až od vydání zmíněné instrukce z 10. května 1531.⁵

Další problém, který jáchymovského mincmistra Mikuláše Krause v historické literatuře provází, jsou okolnosti jeho nuceného sesazení z funkce a následného soudního procesu, ve kterém jako žalobce a zároveň poškozený vystupuje sám král Ferdinand. Sesazení je vročeno také do poměrně širokého údobí let 1533-1535, ale kromě nejasným náznaků, vyvolávajících spíše dohady o nějakém mimořádném podtextu celého sporu, nebyla dosud jasná podstata celého Krausova pro-

⁴ Tuto problematiku shrnuje Lubomír NEMEŠKAL, *Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století (1519/20-1561) – Význam ražby tolaru*, Praha 1964, s. 100-105. Zde podrobně shrnuje, jakým způsobem působení mincmistra Klause Krause hodnotí starší literatura, zabývající se jáchymovskou mincovnou. Nový podrobný výzkum jáchymovské problematiky, který provedl L. Nemeškal, však přinesl (i v případě Krausova působení v mincovně) tak podstatné výsledky, že zcela antikvoval starší práce na toto téma. Též viz Lubomír NEMEŠKAL, *Die Anfänge der Tätigkeit in der Münzstätte von Joachimstal im 16. Jahrhundert*, Numismatische Zeitschrift 99, 1985, s. 23-30.

⁵ Osobě jáchymovského mincmistra Mikuláše Krause věnoval při svém mnohaletém systematickém výzkumu velkou pozornost především Lubomír Nemeškal, který se vzhledem k nedostatku známých písemných pramenů snažil celý případ nějak logicky vysvětlit. Viz L. NEMEŠKAL, *Jáchymovská mincovna*, s. 105; svou starší interpretaci této causy po více než třiceti letech v podstatě v nezměněné podobě znovu v jiných souvislostech presentoval TÝŽ, *Počátek ražby*, s. 79-81.

vinění. Přes vysoké tresty, které mu za blíže nejasné provinění („zradu krále“) hrozily, však nakonec (krom více než dvouleté vazby) osobně potrestán nebyl a v klidu dožil jako řádný jáchymovský měšťan. Zemřel po roce 1540, pravděpodobně nedlouho před 6. listopadem 1543, kdy již v Jáchymově probíhalo jeho pozůstatostní řízení.

Na písemné prameny, dokládající počátky Krausovy činnosti v Jáchymově, jsem narazil před lety zcela náhodou ve fondu Registra komorního soudu při starším výzkumu, týkajícím se působení Vojtěcha z Pernštejna u královského dvora;⁶ na dosud neznámé písemnosti, týkající se Krausovy soudní pře, nedávno upozornil (ovšem bez znalosti jiných souvislostí) Petr Kreuz ve své cenné knize o dějinách komorního soudu.⁷

Nový pohled na služební poměry v jáchymovské mincovně v počátcích její funkce jako mincovny vládní přináší především jmenovací dekret, vydaný králem Ferdinandem již 15. ledna 1530.⁸ Z něho je zřejmé, že Mikuláš Klaus byl do funkce jáchymovského mincmistra uveden bezprostředně po přijetí vlastní výpovědi Gebhartovy. Neexistovalo tedy žádné „přechodné období“. Jmenovací dekret popisuje Krausovy povinnosti mincmistra jen v obecné podobě, tedy že musí zajišťovat, aby byla dodržována mincovním řádem předepsaná kvalita ražeb (ryzost a hmotnost), které opouštěly jáchymovskou mincovnu. Přesnější náplň práce mincmistra pak stanovovala instrukce, vydaná králem až téměř o půldruhého roku později, tedy v květnu 1531.

Kromě samotného překvapivě raného data tohoto jmenovacího dekretu z ledna 1530 z jeho textu vyplývá, že Kraus nepřišel do Jáchymova jako „nový člověk“, ale byl již před svým nástupem do funkce jáchymovským měšťanem. Dalším velmi důležitým údajem je mimořádně vysoká částka 20 tisíc zlatých rýnských, kterou se musel Kraus zaručit za případné škody, které by mohl při výkonu funkce způsobit. Na počátku třicátých let 16. století představovala částka 20 tisíc zlatých rýnských velmi vysokou sumu, odpovídající tržní ceně velkého panství v Čechách. V daňovém přiznání českého panstva, které se dochovalo k roku 1529, jen málo který ze šlechticů přiznal majetek v takové hodnotě.⁹ Pro přesnější představu snad poslouží také srovnání s celkovým panovníckým rozpočtem – jeho příjmová stránka o třináct let později (1543) dosahovala částky okolo 400 tisíc zlatých

⁶ Petr VOREL, *Páni z Pernštejna (Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy)*, Praha 1999, s. 140-155.

⁷ Petr KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526-1547*, Praha 2000, s. 182.

⁸ Národní archiv Praha, fond Registra, kn. č. 166, fol. 41. Celý text tohoto jmenovacího dekretu je níže připojen v ediční příloze.

⁹ Josef PETRÁŇ, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách (1471-1526)*, in: *Pozdně gotické umění v Čechách*, Praha 1984, s. 13-72; Josef HEŘMAN, *Zemské berní rejstříky z let 1523 a 1529*, *Československý časopis historický* 10, 1962, s. 248-257.

ročně.¹⁰ Peníze, kterými musel Kraus ručit, tedy dosahovaly přibližně 5% celkového ročního rozpočtu vídeňské dvorské komory.

Nově nastupující mincmistr Kraus záruční sumu neskládal v hotovosti jako deponát, ale měl tyto peníze náležitě „ujistit“. K tomu zřejmě došlo (jak vyplývá z pozdějších jednání o úhradě Krausem údajně způsobených škod) tehdy běžnou formou, která se v případě úředníků s vysokou hmotnou zodpovědností v 16. století používala, tedy listinným ujištěním, které jakožto ručitelé potvrdily i další osoby, které měly v případě potřeby spolugarantovat uhrazení příslušné částky. I když nešlo přímo o finanční hotovost, přesto tak vysoká částka dokládá značný význam role jáchymovského mincmistra na přelomu druhé a třetí dekády 16. století. Zodpovídal totiž nejen za vlastní ražbu mincí, ale také kontroloval další obchodní operace s raženým stříbrem. A právě na počátku třicátých let dochází k postupné změně orientace vývozu českého stříbra ze Saska (kde bylo vzhledem k jeho výhodnější uplatnitelnosti na východoevropských trzích stále žádaným zbožím) do jižního Německa, kde král Ferdinand českými tolary splácel svůj úvěr u bankovních domů v Augsburgu a Norimberku.

Sám Mikuláš Klaus pocházel ze Saska a i když nemáme bližší zprávy o jeho aktivitách před rokem 1530, považují za velmi pravděpodobné, že patřil ke skupině saských specialistů, kteří do Jáchymova přišli již za šlikovské éry. Jeho delšímu pobytu v Jáchymově před rokem 1530 nasvědčuje skutečnost, že jáchymovská městská rada byla ochotna zaručit se za výše zmíněnou částku 20 tisíc zlatých.

Posunutím oficiálního Krausova jmenování jáchymovským mincmistrem z dosud uznávaného 10. května 1531 na 15. ledna 1530 lze v podstatě stranou odsunout starší diskuse, týkající se mincmistrovských značek na jáchymovských tolarech z prvních let působení vládní mincovny. Tolary z roku 1529 nesou značku Gebhartovu, která se objevuje ještě na ojedinělých ražbách s letopočtem 1530, pocházejících zřejmě ze samotného počátku roku. Krausova značka se vzácně objevuje také na mincích s letopočtem 1529. Jde zřejmě o mince, vyráběné na počátku Krausova působení, při jejichž ražbě bylo z úsporných důvodů použito ještě funkčních rubových razicích kolků (s letopočtem ale bez mincmistrovské značky), které měly delší životnost, než častěji střídané kolky lícní. Přítomnost značky mincmistra Krause na lícní straně tolarových mincí jednoznačně dokládala, kdo nese odpovědnost za kvalitu kovu, i když ražba nesla „starý“ letopočet 1529, kdy Kraus ještě ve funkci nepůsobil.

Protože na počátku Krausova působení byly k ražbě užity i funkční lícní kolky se starou značkou Gebhartovou, bylo vyrobeno nevelké množství rubových kolků se značkou Krausovou, aby bylo zcela jasné, který z mincmistrů je za kvalitu mince odpovědný. Mince s kombinací značky Gebhartovy na líci a Krausovy na rubu, jsou tedy ražbami z doby krátce po 10. lednu 1530, kdy bylo nutné pokračovat v plynulé výrobě mincí i s použitím starších razicích kolků z doby Gebhartovy

¹⁰ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofzahlambücher, Nr. 1 (1543).

(lícni z Gebhartovou značkou; rubové s letopočtem 1529). Proto se zdánlivě nelogicky dochovaly i ražby, které mají Krausovu značku na lícni i rubové straně, neboť trvanlivější rubové kolky, značené Krausem (vyrobené pro jejich kombinování se starými kolky lícními, nesoucími ještě značku Gebhartovu), byly později, po opotřebenosti starých lícních kolků Gebhartových, používány k ražbě mincí s použitím nových lícních kolků Krausových, které také nesly mincmistrovu značku. V důsledku použití starších razicích kolků se však do oběhu dostaly mince značené Krausem, které nesly letopočet 1529, kdy však Kraus ještě ve funkci nebyl. Snad aby se napříště zabránilo takovým nelogičností a zároveň aby se trvanlivější rubové razicí kolky daly používat bez ohledu na případné střídání mincmistrů, byly další tolarové ražby v Jáchymově vyráběny jako mince bez letopočtu, a to až do roku 1545.¹¹

Mikuláš Kraus používal jako své mincmistrovské značky oba „mluvící symboly“, odvozené od jeho jména, tj. kučeravou hlavičku (Krause = kadeř) a pohár (Krause = pohár). Na ražbách z počátku jeho úřadování jsou někdy umístovány společně, později užíval k označování razicích kolků jen výrobně jednodušší punc se symbolickým ztvárněním poháru. Toto vysvětlení považuji za logičtější, než hypotézy o dlouhém období správního provizoria v Jáchymově v roce 1530 a na počátku roku 1531, které nemáme nijak pramenně doloženo a pro které byl v dosavadní literatuře hlavním argumentem zdánlivý zmatek ve značení tolarových mincí z této doby.

Z nově objevených pramenů, týkajících se osoby Krausovy, považuji za velmi závažné také změnu jeho služebního postavení, ke které došlo zvláštním panovnickým listem z 1. května 1532.¹² Tímto panovnickým výnosem bylo jednoznačně stanoveno, že jáchymovský mincmistr bude napříště přímo služebně podřízen vrchnímu hornímu hejtmanu, tedy Kryštofu Gendorfovi z Gendorfu, jednomu z hlavních „králových mužů“ v Čechách.

Tento původem štyrský šlechtic byl králem Ferdinandem do panovnických úřadů v Čechách dosazen roku 1527 jako cizinec a jeho rychlá kariéra vyvolávala mezi českou šlechtou odpor. Považuji za velmi málo pravděpodobné, že by Kryštof Gendorf nějak cíleně jako horní hejtman ovlivňoval personální změny ve vedení jáchymovské mincovny na přelomu let 1529 a 1530. Měl tehdy docela jiné starosti, neboť právě tehdy vrcholily aktivity významné části české stavovské obce, které měly vést ke Gendorfově svržení.¹³ S požadavkem na odstranění Gendorfa – cizince – z významných postů královské správy v Čechách se na krále obrátil v únoru 1530 český zemský sněm. Král však postavení svého chráněnce nejenže proti domácí stavovské opozici obhájil, ale v následujících letech se je snažil posilovat. Kryštof Gendorf se na počátku třicátých let 16. století stal hlavní osobou, rozdu-

¹¹ Přehled vládních jáchymovských ražeb z této doby viz Ivo HALAČKA, *Mince zemí Koruny české 1526-1856, I. díl*, Kroměříž 1987, s. 66-90.

¹² NA Praha, fond Registra, kn. č. 166, fol. 107-107v; text připojen v edici.

¹³ Josef JANÁČEK, *České dějiny – Doba předbělohorská 1526-1547, Kniha I, díl II*, Praha 1984, s. 91-92, 110-111.

jící o změnách ve fungování a zajišťování chodu českého oddělení dvorské komory a tedy státních financí v českých zemích.

Z tohoto hlediska je zvýšení Gendorfova vlivu na chod jáchymovské mincovny logické, neboť právě zajištění stálého příjmu z jáchymovské mincovny a z obchodů s drahým kovem byl prvním významným průlomem v reformě příjmové stránky českého panovnického rozpočtu. Právě Kryštof Gendorf byl podle mého názoru osobou, stojící v pozadí Krausových problémů, které začal panovník řešit někdy nedlouho po 25. září 1533.

Klaus Kraus byl obviněn z dosud blíže nejasné činnosti, kterou škodil králi. Z kontextu vyplývá, že mohlo jít v první fázi o obvinění z krácení panovnických příjmů v účetní dokumentaci mincmistrovského úřadu. Až v rámci shromažďování důkazního materiálu (při němž se Kraus bránil s odkazem na finanční zájmy svého nadřízeného), bylo obvinění rozšířeno i o snižování ryzosti stříbra v mincovním kovu.

Ve vazbě strávil Kraus dobu od přelomu září a října 1533 do sklonku roku 1534. Byl postupně odsouzen k hrdelnímu trestu a ztrátě veškerého majetku, později omilostněn a v podstatě nepotrestán. U královského dvora se za něj přimlouvali vlivní mužové tehdejších Čech a také saský kurfiřt. Právě angažovanost saského dvora v případě jáchymovského mincmistra naznačuje, v čem mohla spočívat podstata jeho provinění. Ta se zřejmě skrývala v tajně pokračujícím vývozu jáchymovského stříbra na saské trhy mimo královu kontrolu. Jak Gebhart, tak i Kraus na počátku svého působení měli totiž v náplni práce nejen kontrolu nad výrobou mincí, ale také obchod se stříbrem a jeho vývoz.

Kontrolní roli nad obchody s drahými kovy však od května 1532 převzal Krausův nově jmenovaný nadřízený, Kryštof Gendorf z Gendorfu. Ten byl sice ochoten nad podezřelými obchody se stříbrem „přimhouřit oko“, ovšem požadoval také svůj podíl: Mincmistr Kraus platil svému nadřízenému Gendorfovi ročně 300 zlatých rýnských, které nebyly nikde zúčtovány. K vyplácení tak vysokého podílu musel mít mincmistr jiné vydatné zdroje příjmů, protože jeho vlastní mincmistrovský plat vyplácení takových „provizí“ neumožňoval.

Když začínala vycházet najevo aféra s pokračování panovníkem zakázaného (ale pro zúčastněné velmi výnosného) vývozu jáchymovského stříbra do Saska, bylo nutné najít viníka. Proto Kryštof Gendorf, aby se vyhnul nařčení z podílu na těchto transakcích, sám nechal Krause uvěznit a obvinil jej z podvádění při výrobě mincí (nedodržování výrobních parametrů). Mikuláš Kraus se bránil tím, že na Gendorfa oznámil jeho korupční chování a dokládal pravidelnou platbu 300 zlatých, které mu „ze svého“ měl odvádět.¹⁴

Ze strany Gendorfovy mohla při snaze odstranit Krause z úřadu sehrát roli i skutečnost, že na místo jáchymovského mincmistra prosazoval svého švagra pří-

¹⁴ P. KREUZ, *Postavení*, s. 182. Autor se daným případem blíže nezabýval; při identifikaci osob mohla sehrát určitou roli i skutečnost, že jméno vrchního hejtmána, které se v současné literatuře častěji užívá v podobě Kryštof Gendorf z Gendorfu, je v zápisu z jednání komorního soudu psáno v tehdejší české fonetické podobě tedy „Kryštof Jandorf z Jandorfu“.

buzného Aichelburga, který byl nakonec jedním ze tří hlavních uchazečů na Krausovo místo a v době Krausova věznění vedl dočasnou správu mincmistrovského úřadu.¹⁵

Komorní soud posoudil důkazní materiál obou sporných stran. Vědomi si citlivosti celé záležitosti, postupovali soudcové velmi obezřetně. Nevynesli žádný rozsudek a konkrétní potrestání obou mužů ponechali na rozhodnutí krále. V případě Klause Krause však rozhodli, že obvinění Gendorfovo z korupčního chování neprokázal. Všechny Krauzem předkládané důkazy o Gendorfově podílu na nezákonných transakcích byly anulovány dokladem, vydaným samotným králem Ferdinandem. Panovník již dříve (před vznikem soudního sporu) Gendorfovi v souvislosti s běžným pravidelným ročním vyúčtováním jeho příjmů a výdajů („počtem“) stvrdil formou písemné kvitance, že Gendorfovy závazky vůči němu byly v pořádku vyrovnány. Částka 300 zlatých, kterou dostával od mincmistra mimo účetní evidenci, byla interpretována jako platba ze soukromých peněz Krausových, které Gendorf nebyl povinen králi zúčtovat.

Komorní soud nechal na králi, zda takto nabídnuté Gendorfovo vysvětlení přijme. I když králi muselo být zřejmé, že z Gendorfovy strany šlo o zjevnou korupční aktivitu, pro panovníka byl tento muž příliš důležitý, než aby jeho postavení ohrozil dlouhotrvajícím soudním sporem. Za jistou formu „odčinění“ Gendorfova provinění lze snad považovat vysoké hotovostní půjčky, které královské komoře v době krátce po ukončení tohoto sporu poskytl.

Také Mikuláš Kraus byl nakonec omilostněn a král se namísto konfiskace jeho majetku spokojil s úhradou škody, která byla Krausovým chováním královské komoře způsobena. Ta se měla uhradit z částky 20 tisíc zlatých, kteroužto sumou se pro takový případ Kraus již na počátku svého působení v mincovně roku 1530 zaručil. Způsob úhrady projednávalo vedení českého oddělení dvorské komory v roce 1536 s osobami, které byly uvedeny jako ručitelé na Krausově listinné záruce na částku 20 000 zlatých rýnských.¹⁶

Odstraněním Klause Krause ze správy mincmistrovského úřadu v Jáchymově nebyly zcela zpřetrhány dřívější vazby jáchymovské důlní oblasti na sousední oblasti saské. I později v průběhu druhé třetiny 16. století se ve složitém systému jáchymovských rudných dolů, hutí a samotné mincovny běžně uplatňovali specialisté, přicházející ze severní strany Krušných hor. Kontrolu nad obchodem s drahými kovy však již důsledně převzali „královi lidé“. Jejich úkolem bylo mimo jiné zajistit, aby se na zisku z výnosného důlního podnikání v Jáchymově nemohl podílet i tehdejší nejvýznamnější politický oponent Habsburků v říši, saský kurfiřt Jan Fridrich.

¹⁵ Přehled personálního obsazení tohoto úřadu viz J. JANÁČEK, *České dějiny I/II*, s. 339.

¹⁶ NA Praha, fond Stará manipulace, sign. G 11/8; viz též Václav PEŠÁK, *Dějiny královské české komory od roku 1527. I. Začátky organizace české komory za Ferdinanda I.*, Sborník Archivu Ministerstva Vnitřní republiky československé III, Praha 1930, s. 262-264.

Obrazová příloha:

Obr. 1: Jáchymovský tolar z roku 1529 s mincmistrovskou značkou Oldřicha Gebharta na lící straně (nahore na svislé ose, symbol půlměsíce a kříže)

Obr. 2: Jáchymovský tolar, ražený až po nástupu Mikuláše Krauze do mincmistrové funkce (leden 1530), ale datovaný 1529. K ražbě bylo použito funkční rubní razidlo se starším letopočtem, na novém lícím razidle jsou však již dvě mincmistrovské značky Krausovy (nahore na svislé ose, zleva pohár a kudrnatá hlava).

eingewanturt werden unnd er sich nach unnsrer aufgerichten Münczordnung wissen zuuerhalt. Zu urkhu[n]dt Act den xvⁿ tag Januarj Anno D[omi]ni xxx [15.1.1530].

2.

NA Praha, fond Registra, kn. č. 166, fol. 107-107v.

1. května 1532: král Ferdinand I. vymezuje nové kompetence jáchymovskému mincmistru a služebně jej podřizuje nejvyššímu hornímu hejtmanu.

Claus Krauß Müntzmeister im Thal. Dienstversicherung

Wir Ferdinand etc. Bekhamen. Als unns unnsrer getreuer Clauß Krauß, unnsrer Müntzmeister in Sannd Joachimbstall unnderthenigist angerueffen unnd gebettn, Ine bey solchem ambt unabgesetzt unnd unuerannert beleiben zelassen, daz wir ime demnach in Ansehung seiner getreuen vleyssigen diennst, so er vnns biher in derselben seiner ambtsverwaltung gethan unnd hinfuran thuen mag und soll, auch in bedennkhung seines diemittigen pittens, genedigist zuegesagt und versprochen, zuesagen und versprochen, ime auch hiemit wissendtlich in crafft ditz unnsers briefs, also: Dieweil er sich bei derselben unserer Muntz die Zeit seiner Inhabung (wie er uns beruembt wirdet) getrewlich uns wolgehallten, daz wir ime demnach dabey fur annder noch hinfuran gebrauchen und solanng er in unsern und unser Muntz notturfft zugebrauchen geschickt und tauglich, auch denselben mit statlicher verwesung, vor sein mugen wirdet, on beweglich vrstnd/ unverannert beleiben lassen wellen, doch daz er sich in demselben ambt wie bisheer, auch hinfuran mit bedennkhung unser und unser Muntz frumben und verhuetung unsers schadens, getrewlich und vleyssig halltn, und erczaige der Instruction, so er von uns hat, mit vleiß und gehorsamblich gelebe und nachhannle, auch auf unser verordennt Camerrat und obristen Perkhawbtman in Beheim, von unsern sein vleissig aufsehen habe, denselben in allen und yeden bewelchen, so sy ime von unsern wegen thuen, oder geben w... geburliche gehorsam laiste und sich sunst allenenthalben ha...* und hannle, wie das ein getrewer dienner, seinem herrn thuen schuldig und verpunden ist, wie er uns auch dasse...* gelobt und gestvorn hat. Doch solle dist unser verschreiben und gnad zumern, zumindern oder gar zuenndern und ab...* thuen yeder zeit zu unsern freyen willen. und wolgefalle...* steen, dann wir uns damit nicht verpunden haben wollen. Al...* genedigelich getrewlich und ungeuerlich mit urkhundt ditz br...* verfertigt mit unserm Kunigelichen anhangendem Secret heben, auf unserm kunigelichen Sloß zu Prag, am ersten ta...* des Monnats May nach cristi, unsers lieben Herrn, geburt im funffczehen Hundret und im zwayunddraysigisten, u...* re Reiche des romischen in anndern und der anndern im sechsen [1.5.1532].*

* nečitelný okraj folia

3.

NA Praha, fond Komorní soud – registra, sign. KS 154, fol. 139-140.

1535: stanovisko komorního soudu k soudní při mezi Mikulášem Krausem a Kryštofem Gendorfem.

Po převedení německém přečteném mezi Kryštofem Jandorfem z Jandorfu etc. z jedné, a Mikulášem Krauzem, mincmajstrem někdy jochmstálským z strany druhé, tato jest vejpověď učině[n]a:

Tu Jeho Milost pán, pan Jindřich Berka z Dubé a na Dřevěnicích, nejvyšší sudí Království českého, na místě nejvyššího pana hofmistra téhož Království českého, se pány a vladykami krále, Jeho [Milos]ti radami, slyšíce Kryštofa Jandorfa z Jandorfu na Vrchlábí, jeho vznešení, i také proti tomu odpor Mikuláše Krauza, předešlého mincmajstra na Jochmitále, i jich vobú proti sobě přelíčení, psaní, svědky a některé listy i spisy od nich podané i kvitanci od krále, Jeho Milosti, jemu Kryštofovi danú, a v to ve všecko nahlédše a pilně rozváživše, takto o tom vypovídati ráčí: Poněvadž Mikuláš Krauz, což jest na Kryštofa Jandorfa vedl a jeho vinil, toho podle práva na něho nepokázal, než on Kryštof kvitanci krále, Jeho Milosti, j[es]t provedl, že jest z toho, což králi, Jeho Milosti, náleželo, rádný počet učinil. Z té příčiny jemu Jandorfovi takový náрек proti též kvitanci na jeho cti a dobré pověsti ke škodě není a býti nemá nyní ani na časy budoucí.

Než což se těch tří set zlatých (kteréž jemu Kryštofovi on Mikuláš Krauz z své služby dobrovolně dával) dotýče: Poněvadž to do počtu nenáleželo, z příčiny, že jemu samému Kryštofovi takové dáni svědčilo. Pokudž to král, Jeho Milost, u sebe rozvážiti a věc jemu obrátiti ráčí, to stůj při Jeho královské Milosti vuoli.

Než poněvadž se to z převedení a z svědkův zřetelně vyhledalo, že Mikuláš Krauz verky lehčejší a chudší, nežli instrukcí jeho (kterú sobě k ouřadu svému vydanú měl) ukazuje, dělal: Ježto jakž varadím to v průbě vyhledal a našel, jemu mincmistrovi zapověděl, aby více takových verků nedělal, nýbrž i tu jistú tak z toho verku dělanú minci aby zase slíti dal. Však on, přijav to od vardíma, tak se nezachoval, než nad to jí vydával. A tudy lidé v Norberce, v Lipště i jinde o to mluvili, že se mince v Jochmitále zlehčuje, sobě stěžovali, ježto tudy Jeho královské Milosti a Jeho Mi[los]ti minci jest znamenitě ublíženo.

Druhé: Co se vysazování truk a nebo necek dotýče, tu se také našlo, že on Mikuláš Krauz bohaté verky napřed sázal a chudších z zadu nechával a tudy varadína oslepoval proužitek svuoj, takže varadím spravedlivé průby jest vyhledati nemohl. Přitom se i to vyhledalo, že týž Mikuláš Krauz dvoje závaží v minci jest měl, jedno závaží těžší nežli druhé, ježto jest jemu zapovězeno bylo, aby takového závaží lehčejšího nemíval. Všakž proto toho j[es]t po takové záповědi hned nezměnil, užitku svého v tom předse hledaje. Také jest to Kryštof z Jandorffa dostatečně provedl, že jest manželka jeho v groše těžké sahala, ke škodě králi, Jeho Milosti, a on, vědúci o tom, toho jest tak, jakž jemu náleželo, neopatřil, ani k nápravě nepřivedl. I z těch příčin týž Mikuláš Krauz jako Jeho králo[vsk]é Milosti přísežný mincmajstr v pokutu a trestání Jeho králo[vsk]é Mi[los]ti jest upadl. A nejvyšší pan sudí Království

českého na místě nejvyššího pana hofmistra téhož Království českého se pány a vladkami krále, Jeho Mi[los]ti, radami, jej Mikuláše Krauza u vězení krále, Jeho Mi[los]ti, bráti ráčí. I pokudž král, Jeho Milost, jemu Mikulášovi takovú věc vážiti neb na čem to dále postaviti ráčí, to stuoj při vuoli Jeho královské Milosti. Dal památné. Actum f[eria] v ut s[upra].

Summary:

Jáchymov's Münzmeister Nicolas (Klaus) Kraus and his Activities in the Trade with Bohemian Silver between 1530-1535

The author has found some new resources that specify the time of the work of Nicolas Kraus in the office of the Jáchymov's *Münzmeister*. The article also describes the transition of this office from the administration of former private operators of the mint (the family of the Šliks of Pasoun) to the royal administration. The author came to the conclusion that the fundamental stage of this transition went ahead in 1532 when the office of the Jáchymov's *Münzmeister* was subordinated to the office of the *Oberst Berghauptmann* Christoph Gendorf of Gendorf. In 1533 the law-suit started up when Kraus was accused by Gendorf from machination with precious metal. The *Münzmeister* answered with a countercharge and denounced Gendorf for corruption behaviour. The *Oberst Berghauptmann* – Kraus said – requested from him the amount of 300 guildens out of the ordinary account evidence every year. The law-suit was solved by the *Kammergericht* of the Bohemian kingdom and this court advanced this case to the king's own resolution in 1535. Finally, the affair – originally there were also demanded capital punishments – was finished by money penalty. However the amount was recovered from the Jáchymov's citizens because they took a financial guarantee for Nicolas Kraus in the times of his accession to the office of *Münzmeister* at the beginning of 1530.

translated by Jiří Kubeš

